

IV. PRVNÍ ZEMĚDĚLCI

VZNIK POLÍ

ZÁVIŠ: BYL VZNIK POLÍ OPRAVDU VELKOU ZMĚNOU V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA?

Počasi na našem území se změnilo. Proti času lovců mamutů a obyvatel jeskyní se oteplilo. Se zkušenostmi nabytými za desetitisíce let přišli lidé na jistější způsob, jak si zajistit potraviny jinak než dosavadním lovem nebo sběrem požitelných surovin v blízkém i dalekém okolí.

Ženy zjistily, že z odložených zbytků plodů rostlin vyrostly nové plodiny přímo u jejich domova. Ochočení psi, kteří pomáhali mužům při lovu, se osvědčili při hlídání stáda ovcí nebo koz, které se podařilo udržet v blízkosti sídlišť. To byl začátek pěstování rostlin i chovu zvířat. Později se lidem zdařilo ochočit různá větší zvířata nebo je alespoň udržet ve stádu ve svém okolí. Na našem území to byli nejen koně, ale i hovězí dobytek, které pastevci doprovázeli spolu se psy a pohybovali se krajinou podle zvyků zvířat vybírajících si dobrou pastvu. Také prasata se objevila mezi chovanými zvířaty.

Zkušenosti s rostlinami vzrostlými v sousedství sídliště a s prvními kozami, které hlídali psi, představovali začátkem změny v životě našich předků. Od těch dob si totiž lidé zřídili ubytování trvale na jednom místě, kde se začali živit prací na poli ležícím u jejich sídliště. Nebo se to dá říci i jinak: protože si lidé na vhodném místě s úrodnou půdou zřídili pole, zbudovali si u něho i svá obydlí.

Úrodná půda se také nazývá země, a proto lidem, co obdělávají zemi k pěstování potravin, říkáme dodnes **zemědělci**.

Po životě a zkušenostech s kozami a ovci se podařilo lidem využívat i větší zvířata. Kůň se stal hlavním pomocníkem člověka. Zapřahali ho do vozu, nebo táhl rádlu při obdělávání půdy. Krávy dávaly především mléko, ale i hovězí dobytek sloužil na poli k tahu podobně jako koně. Tento zvyk se v našich krajích zachoval donedávna a někde se tak děje dodnes.

VYUŽITÍ STEZEK

Zvyk chodit po stezkách zůstal i prvním zemědělcům. Při cestování se stýkaly rodiny v širokém okolí a vyměňovaly si potraviny, které vypěstovali, nebo si darovali různé pomůcky pro práci na poli i doma. V těchto časech, jako

už i dávno předtím, se vyskytovali lidé, kteří se vydávali na mnohem delší putování, aby ze vzdálených míst dopravovali vzácné suroviny. Kupříkladu od břehu Baltského moře přinášeli ze vzdálenosti stovek kilometrů jantar sloužící k výrobě šperků pro ženy. Dnes se té trase, po níž pradávni obchodníci kráčeli až od moře, říká **Jantarová stezka**.

Více stezek se nalézalo v nížinách. Přes kopcovitý kraj vedly jen stezky, které spojovaly vzdálená území. Hornatá krajina ztrácela pro tehdejší dobu výhodu nížin. Tam bývaly zimy mírnější a obživa se v nich opatřovala snadněji. Pro začínající zemědělce bylo zvláště důležité, že zdejší půda byla úrodnější než vysoko v kopcích.

ZÁVIŠ: V ČEM SPOČÍVAL NOVÝ ZPŮSOB ŽIVOTA ZEMĚDĚLCŮ?

Místo původního stálého hledání zdrojů potravin v širé krajině zakládali lidé v tomto období nová políčka blízko sebe. Pěstovali stále více obilí a zvěřovali stáda ovcí, koz a později i hovězího dobytka a koní.

VYTVÁŘENÍ DOMOVA

Zároveň lidé vylepšovali své příbytky. Poznali, jak je možno využít přitesané klády k zbudování dřevěného obydlí opatřeného střechou z různých rostlinných materiálů. Takové stavení bylo pevnější a trvanlivější, než původní kožené stany. V ještě pozdější době si naši předci budovali **zemnice**.

ZEMNICE

Tyto příbytky se stavěly tak, že se zapouštěly zčásti pod zemský povrch. V rozměrech místnosti se vykopala jáma s rovným dnem. Stěny pod zemí se nadstavily nad zem jakýmsi plůtkem a střechu tvořily různé na sebe naskládané svazky částí vhodných rostlin. Dovnitř se vcházelo po schůdcích.

Pozdější dřevěné chatrče se střechou z rostlinných částí se budovaly na povrchu země. Už vstup do nich byl pohodlnější. A víte, jak se na palandách s kožšinami krásně spalo?

Pro dobytek postavili naši předci dřevěné ohrady a na uchování vypěstovaného obilí vykopali jámy.

Vesnice prvních zemědělců

Lidé se stále zajímali o pokrok dosažený ve vzdálených končinách. Jedinci se proto vypravovali na cesty, aby získali nové zprávy i materiály, které se doma nevyskytovaly. Tito cestovatelé jako by šli po informační dráze. Zastavovali se na místech sídel, na křižovatkách stezek a u brodů. Na četných zastávkách získávali nové zprávy a poznatky. Domácí lidé se pak s nimi rychle seznamovali a využívali je, jak se dalo.

Polozemnice

I když stezky propojovaly nedaleké sousedy i místa velmi vzdálená, většina obyvatel setrvala stále v blízkosti svého **dřevěného domu**. Ten se v životě lidí stal místem, kterému dnes říkáme **domov**. Celý život se odehrával v něm anebo blízko něho. Proto se mu dostávalo zvláštní úcty, která byla někdy vyjadřována tak, že budoucí obyvatelé domu zakopali při stavbě pod prahem jako oběť domácí zvíře.

KERAMIKA

Další novinkou zemědělců se stalo využívání **keramických nádob**. Lidem se tak dostávalo pohodlného pití z hrnků a požívání jídla z misek místo dřívějších nádob vydlabaných ze dřeva. Zkušenosti s vypalováním hlíny dovolovaly lidem, kteří se zabývali výrobou keramiky, vytvářet i zdobit nejrůznější nádoby. S postupem času hrnčířský způsob tvarování i zdobení svých výrobků měnili. Tyto rozdíly nyní archeologům pomáhají určovat, z jak dávných dob nalezené keramické výrobky pocházejí.

KERAMICKÉ PECE

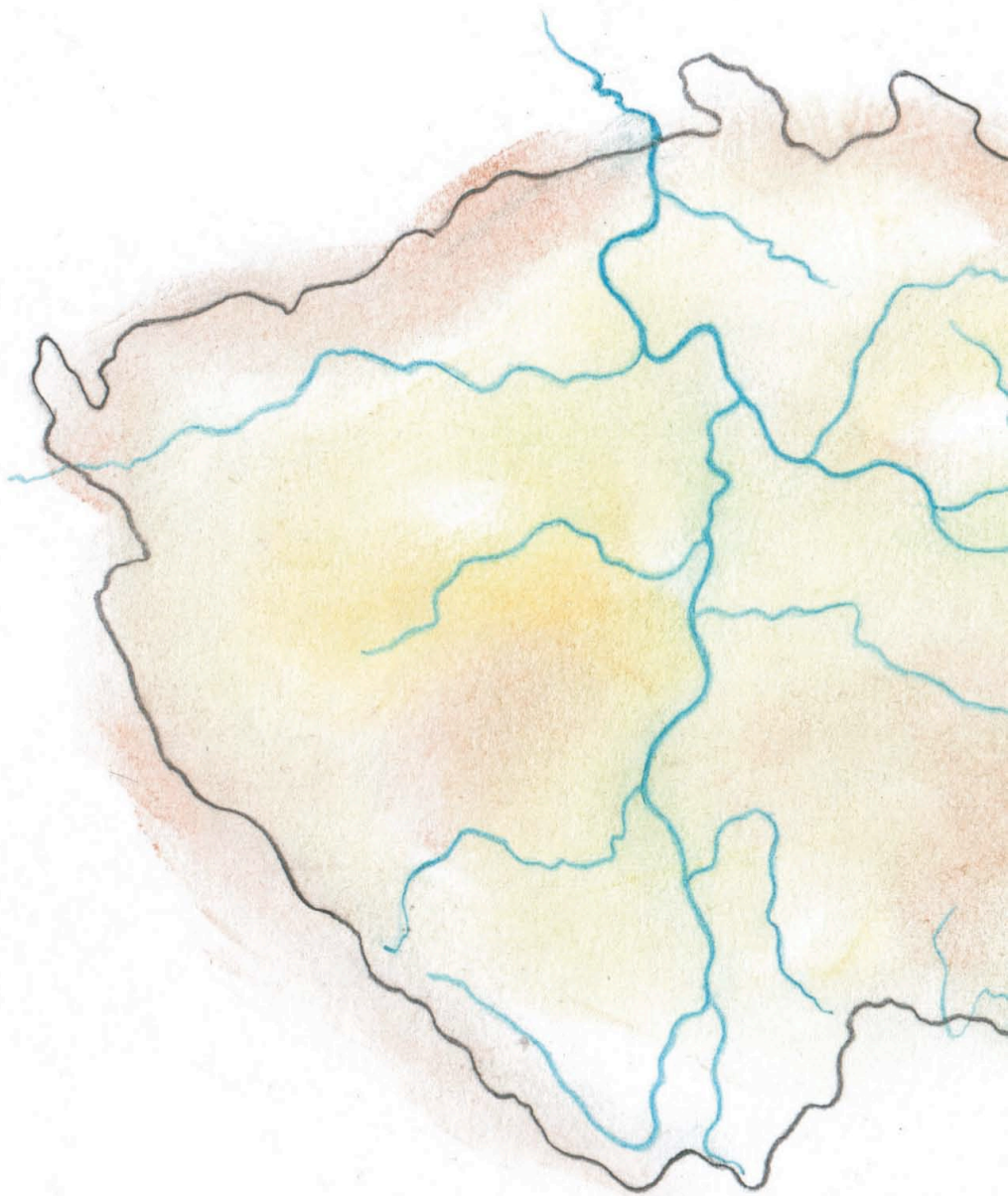
Vznikaly různé pece určené k pečení obilných plackek, ale také k vypalování keramiky. Jak zakládat oheň v peci, aby se navršené výtvořiny dobře vypálily, bylo výrobním tajemstvím hrnčířů. Pece bývaly různě velké. Záleželo na tom, jak rozměrné výrobky se do nich ukládaly. Odhad potřebného času k vypalování a stejně tak zajištění dostatečné teploty v peci záviselo jen na zkušenostech hrnčířů. Žádné teploměry ani hodiny nebyly tenkrát známy. Na takové vynálezy musel člověk ještě moc dlouho čekat.

RONDEL U SÍDLIŠTĚ

Když si několik rodin postavilo chatrče v jednom sídlišti, vytvořili tak jakousi první ves. Tehdy nastala chvíle, kdy se lidé mohli setkávat nejen při práci, ale i při věcech duchovních.

Aby odlišili věci všední od nevšedních, postavili si lidé nedaleko svých chatrčí zvláštní stavbu. Vytvořili veliký kruh (jako posvátné znamení) a podél něj vykopal kruhový pás nebo dva i tři menší, které byly různě hluboké.

Červené body označují výběr rondelů sledujících pravěké stezky na jižní Moravě.

Vykopanou hlínu navršili podél jámy a jen na dvou nebo čtyřech místech, ležících vždy proti sobě přibližně ve směru světových stran, ponechali volný přístup do středu kruhu. Celému prostoru se říká **rondel (kruhová stavba)**.

ZÁVIŠ: K ČEMU SE VLASTNĚ RONDEL STAVĚL?

Uprostřed rondelu se lidé scházeli o svátečních chvílích. Co bylo hlavní náplní těch oslav? To zatím nevíme. Snad se tam shromažďovali, aby oslavili sklizeň úrody, nebo tu hlavní představitelé obyvatel měřili roční doby (např. čas, kdy zahájit na jaře setbu obilí apod.).

Je však jisté, že rondely vznikly vždycky nedaleko sídliště vybudovaného v blízkosti staré stezky nebo u křižovatky více cest. Pozůstatků rondelů se u nás našlo dosud několik desítek a to jistě nejsou všechny. Další snad během příštích let najdou pilní archeologové především u **dálkových stezek**.

DÁLKOVÉ STEZKY

ZÁVIŠ: JAK SOUVISÍ DÁLKOVÉ SPOJENÍ S RONDELY?

Lidský nepokoj a touha po cestování zavedly i v těchto dávných dobách některé jedince do značných vzdáleností (mnohdy i stovky kilometrů). K dalekému putování dobře sloužily staré stezky. Pro nejvzdálenější cíle se staly rozhodujícími hlavně ty stezky, kterými se dalo jít pohodlně a bez komplikací. Nyní se jim říká **dálkové stezky**. Ty vedly především tudy, kde jim příroda sama vytvořila dobré možnosti pronikat krajinou. Proto se obvykle vinuly kolem řek, hlavně v nížinách, ale při cestách v kopcovité krajině z jednoho území do jiného kraje vedla stezka podél potoka až k prameni a za nejvyšším bodem pohoří se rychle dostávala k nejbližšímu potoku a podél něho zase do nížiny.

Dálkové stezky umožňovaly lidem cestovat po celých světadílech. Jak už víme, již v pradávných dobách toto spojení lidí z různých krajů umožňovalo šíření nejrůznějších zpráv. Lidé se dozvíдали o přístupu k rozličným surovinám (které po stezkách přinášeli na svou domácí půdu) a předávali si také báje a pověsti, stejně jako se dozvíдали o nových způsobech budování staveb. Právě myšlenky o stavbách rondelů se šířily stezkami po celé střední Evropě. Proto se tu rondely dají nalézt všude.

Dálková stezka se stala spolehlivým informačním prostředkem. Vždyť poutníci během nedlouhé doby (za několik týdnů, nejvýše měsíců) roznesli novinky daleko po světě. V době, kdy se na nové informace čekalo rok a nepovažovalo se to za dlouhou dobu, se dodání zprávy za měsíc jeví jako nevídaná rychlost. Dnes je měsíc čekání na novou zprávu neúnosně dlouhý čas. Máme rádio a televizi poskytující zprávy posledního dne z celého světa. Ale je tomu jen něco přes 100 let, kdy se zprávy doručovaly rychleji než před 1000 lety. Před víc jak stoletím neexistovala auta, o letadlech ani nemluvě. Nefungoval telegraf, rozhlas byl hudbou budoucnosti, jen spojení koňskými spřeženími umožňovalo poštovní předávání dopisů s novinkami ze světa, což probíhalo jen o něco málo rychleji než kdysi pěší doprava lidí na dálkových stezkách.

OPEVNĚNÁ SÍDLA

Jakmile se člověk usadil trvale jako zemědělec, nastala doba, kdy začal mít obavu o svůj majetek. Dříve neměl moc co chránit. Stezka, která v době prvních zemědělců vedla okolo sídliště, mohla ale přivést skupinu cizích lidí s loupeživými úmysly. Proto se zemědělci začali starat o **zabezpečení svého majetku**.

ZÁVIŠ: JAKÝM ZPŮSOBEM LIDÉ SVŮJ MAJETEK CHRÁNILI?

Postavili vysoké ploty, před nimi vykopali podélné příkopy a vstup dovnitř sídliště chránili branou. Tato první jednoduchá ochranná a obranná zařízení se rozvíjela v pozdějších dobách do velké dokonalosti, ale už první skromné začátky svědčily o vynalézavosti tehdejších lidí.